

Náboženská situace v českých zemích v 16. století

I. Obecné aspekty

Literatura: J. Válka, *Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1995; J. Janáček, *České dějiny*. Doba předbělohorská I/1-2. Praha 1971 a 1984; J. Macek, *Jagellonský věk v českých zemích*, I–IV. Praha 1999; Vorel, Petr: *Velké dějiny zemí Koruny české*, VII. (1526–1618). Praha – Litomyšl 2005; J. Just a kol., *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha 2009; F. Hrejsa, *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*. Praha 1912.

Prameny: K. Borový (ed.), *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické I–II* (1868–9); F. Tischer (ed.), *Dopisy konsistoře podobojí z let 1609–1619*, 1–3. Praha 1917–1925; R. Řičan a kol. (eds.), *Čtyři vyznání (Augsburské, Bratrské, Helvétské a České)*. Praha 1951.

Utrakvismus (horní a dolní konsistoř): silná pozice od husitství. Katolická strana nemá až do poloviny 16. století významné pozice. Utrakvistická církevní organizace: podléhá dohledu utrakvistických stavů – sekularizace správy; děkanáty a fary obsazovány dle rozhodnutí městských rad nebo šlechtických vrchností, církevní majetek spravován ve městech městskou samosprávou (zádušní úředníci) – svrchovanost světské moci nad církevní.

Luterství a jeho vlivy: Luther se později přihlásil k Husovu odkazu, čímž spojil evropskou reformaci s českým prostředím. První závan luterství: T. Müntzer v Praze (1521). Pevněji ale uchyceno v Jihlavě – 1522 kazatel Pavel Speratus (Lutherův přítel) se zde stal farářem; rychlý úspěch reformace ve městě, podobně jako pak ve Znojmě a dalších německých oblastech: převážně Němci přijali reformaci. Vzhledem k reakci katolické církve (biskup) a panovníka zůstala Morava konfesně rozdělená. Navíc šlechta si udržela svou křesťanskou, tolerantní pozici (Válkova „nadkonfesijnost“): zemská obec byla konfesně různorodá.

Věřoučné rozpory mezi staroutrakvisty (kališníci – Husův odkaz) a novoutrakvisty (luteráni), popřípadě jednotou bratrskou. Zhruba od 80. let 16. století ještě rozpory i v rámci novoutrakvistů: flaciáni (Mitja Vlacić = Flacius Illyricus), kteří trvali na přísném zachování Lutheřových zásad, versus filipisté (Filip Melancton) s umírněnějším postojem ke katolíkům i kalvinistům (irénismus). Postupně rostoucí moc katolické strany: v rámci šlechtické obce se do popředí dvorské politiky dostávají katolíci s kontakty na Španělsko (Vratislav z Pernštejna); vliv papežských nunciů (obnovení nunciatury v Praze – Bonhomini, Filippo Spinelli).

II. Jednota bratrská

[Text: Dekrety jednoty bratrské]

Literatura: J. Halama, *Sociální učení českých bratří 1464-1618*. Brno 2003; *Jednota bratrská 1457–1957*. Praha 1957; F. M. Bartoš, *Dějiny Jednoty bratrské*. 1923; R. Řičan, *Dějiny Jednoty bratrské*. 1957; Jaroslav Bidlo, *Jednota bratrská v prvním vyhnání*, 1–4. Praha 1900–1932.

Prameny: A. Gindely (ed.), *Dekrety Jednoty bratrské*. Praha 1865; J. Just (ed.), *Kněžská korespondence Jednoty bratrské z českých diecézí z let 1610-1618*. Praha 2011.

Otázky: Vznik, základní vývoj, učení a význam Jednoty. Církevní organizace: biskupové, kněží, laici, synody. Každodenní život: morální pravidla, řemeslná činnost, negativní postoj k obchodu. Otázka angažovanosti, vzdělání a otevřenosti jednoty bratrské – rozšíření členské základny (měšťané, šlechta). Postoje Jednoty k luteránům a utrakvistům. Centra jednoty bratrské – přesun činnosti na Moravu po r. 1547. Činnost Jednoty: českobratrské školství (významné školy v Čechách a na Moravě), kancionály, historiografie (Jan Černý-Nigrinus, Matěj Červenka, Jan Blahoslav). Postoj krále a šlechty: Svatojakubský mandát 1508, důsledky stavovského odboje po r. 1547, mandát proti Jednotě z r. 1602, definitivní emigrace po r. 1627 –

místa dalšího působení. Významní podporovatelé: Krajířové z Krajku, Žerotínové, Valdštejnové. Osobnosti: Bratr Řehoř, bratr Lukáš, Jan Augusta, Jan Blahoslav (dílo), Matouš Konečný, Jan Amos Komenský (dílo).

III. Novokřtění aj. skupiny

Literatura: V. Vlnas, *Novokřtění v Münsteru*. Praha 2002.

Radikální reformační odnož: též jako lutherové, anabaptisté či habáni („Haus haben“); vznik kolem r. 1525 v Zürichu.

Otázky: Učení a život v komunitách, vztah k okolí, každodenní život (řemesla) - Haushabeny, výroba habánské keramiky, jazyk, přísná pravidla. Působení na Moravě (lichtenštejnský Mikulov), celkové odhadované počty. Osobnosti: Balthasar Hubmaier, Hans Hutt, Jakob Hutter. Jejich ochránci a podporovatelé: Liechtenštejnové, Žerotínové, pánové z Lipé a z Boskovic. Dietrichsteinův patent 1622 a jejich odchod.

Další sekty: Habrovanští (Jan Dubčanský ze Zdenína), Malá stránka (Jan Kalenec), Mikulášenci (Mikuláš z Vlásenice).